

DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2022-65-04>
УДК 141.78

Олександр Юрійович Манюков

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9860-2824>

ПОСТМОДЕРНИЙ ДИВІД(УУМ) ТА ЙОГО АРЕАЛИ

Проаналізовано концепцію дивід(уум)а в постмодерному дискурсі, в якому зародилося це поняття. Завдяки розповсюдженню в низці дискурсів воно збагатилося новими смислами. Тому дивіда розглянуто в загальнонауковому, антропологічному, політичному, біотехнологічному й біоетичному, інформаційно-технологічному та духовно-релігійному контексті. Установлено, що в постмодерній перспективі дивіда змальовують як фрагментовану, роздроблену, нестабільну, розірвану, ділиму, амбівалентну сутність.

Дивід формується під час дивідуації, яка є однією з форм суб'єктивації у постіндустріальних суспільствах. Індивідуація нікуди не зникає, проте доповнюється паралельним процесом, що протікає під час занурення індивіда у віртуальний простір в умовах кіберкапіталізму та під дією цифрової культури, а також високих технологій. Дія цих чинників здатна приводити до дивідуації як до своєрідного екстрагування людської дивідуальності, що належить не людині, а транснаціональним корпораціям та тим, хто накопичує інформацію щодо економічної поведінки людей та їхнього повсякдення, в якому майже завжди є смартфони, фітнес-браслети, різноманітні ігрові приставки та інші пристрої.

Загалом складено збірний образ дивіда/дивідуума відповідно до того, як його зображують у п'яти дискурсах. Дивід є носієм відчуженої від нього дивідуальності, яка інформатована за походженням, добута за допомогою дегомогенізації його індивідуальності, структурно розшарована і завжди спрямована назовні від індивіда. На основі цього висунуто визначення дивідуації у постмодерному дискурсі.

Продемонстровано хибність уявлень про індивіда як неділимого та цілісного суб'єкта. Здійснений аналіз є важливим для поліпшення політико-теоретичного розуміння становища людини в ускладненому світі порівняно з його становищем у традиційних та модерних суспільствах.

Ключові слова: **дивід, дивідуальність, дивідуація, дивідуум, суб'єктивація, постмодернізм.**

Як цитувати: Манюков, О., (2022). Постмодерний дивід(уум) та його ареали. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»*, (65), 32-38. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2022-65-04>

In cites: Maniukov, O., (2022). Postmodern dividual and his habitats. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "The Theory of Culture and Philosophy of Science"*, (65), 32-38. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2022-65-04> [In Ukrainian]

За минулі 10 років чимало авторів, що входять до наукової спільноти, розмірковуючи про соціо-, біотехнологічні виклики перед людством, дійшли висновку про застарілість концепції індивіда та доклали зусиль до розвитку альтернативи. Альтернативою стала концепція «дивіда», яка більше відповідає епосі цифрової культури, машинного капіталізму, штучного інтелекту, інтернету речей, великих даних, генної інженерії та ін. Під впливом перелічених та інших передових технологій природа особистості набула дивідуального виміру, а її спосіб життя зазнав непоправних змін, що вимагало від філософів винайдення іншого підходу до вивчення людини та її поведінки. Предмет антропологічних досліджень локально змістився у цьому напрямі. Загалом стрибок від індивіда до дивіда (та дивідуальності) тривав паралельно з переходом людства від п'ятого до шостого технологічного укладу.

Саме тому про дивіда вперше серйозно заговорили в ситуації постмодерну, наділивши його рисами відповідної культурної парадигми та історичного періоду.

Актуальність роботи пов'язана зі зростанням частоти вживання поняття «дивід», «дивідуум», «дивідуальність» та «дивідуація» у передових науках XXI сторіччя. Поширення цих понять у низці дискурсів збагачує їх новими смислами. Тому *метою роботи* є розгляд концепції дивіда в ситуації постмодерну з оглядом прикладів її використання в антропології, культурологічних дослідженнях, біоетиці й біотехнологіях, інформаційних технологіях та політиці.

Ми беремо за відправну точку аксіоматику, в якій ідея цілісності «Я» та неділимості індивіда є уявною, проте істинною в межах певних дослідницьких традицій із застосуванням конкретного методологічного підходу, використання якого буде виправданим до моменту, доки це несе плідні результати у теорії та на практиці. В інших випадках, які ми обговоримо нижче, доцільно розглядати особистість як індивіда.

Під час *аналізу публікацій* ми встановили, що поняття «дивід(уум)» згадується задля дотепу в багатьох дослідженнях щодо ідентичності, суб'єктності та самоідентифікації особистості, про які ми не будемо згадувати. Зазвичай дивіда та його генезис розглядають у межах ситуації постмодерну, яка й уможливила його появу. Хтось обмежується реченням або абзацом, нічим не доповнюючи термін. Тож у вітчизняній літературі ми виявили брак ґрунтовних праць про дивіда як концепт і відсутність рефлексії щодо дивіду(альності), яка б виходила за межі постмодерної традиції. Однак європейська думка багата міркуваннями про дивіда в сучасних реаліях, чого достатньо, щоб *визнати чималу глибину розробленості теми* в зарубіжних джерелах літератури.

Авторами концепту дивіда виступили Ж. Делез (у роботі «Postscript on the Societies of Control»), Ж. Лакан, М. Фуко й певною мірою Ф. Ніцше, а згодом його почали вживати інші постмодерні мислителі та дослідники ситуації постмодерну. Продовжувачами теорії і популяризаторами поняття дивід стали: австрійський філософ Геральд Рауніг [Raunig, 2016], американський соціолог Вільям Богард [Bogard, 2007; 2008], іспанський соціолог Мауріціо Лацарато [Lazzarato, 2014], південноамериканські дослідники Фернанда Бруно і Пабло М. Родрігес [Bruno, 2022]. Проривну порівняльну роботу провела британська антропологиня Мерилін Стразерн, яка протиставила меланезійську – дивідуальну, та західну – індивідуальну концепції самості [Smith, 2012], про що також писали інші автори, беручи до уваги, наприклад, індійські етноси [Linkenbach, 2020]. Серед українських досліджень ми виявили роботи, в яких дивіду відводиться побіжна роль [Загурская, 2016; Балінченко, 2018; Balinchenko, 2019].

Крім філософських досліджень, дивід та дивідуальність є предметом обговорень в антропології [Linkenbach, 2020; Smith, 2012], культурології (з погляду трансіндивідуальності) [Cvejić, 2016; Vujanović, 2022], біоетиці [McGonigle, 2019], інформаційних технологіях [Lushetich, 2020].

Фундаментальною роботою на тему дивідуації є монографія «*Dividuations Theories of Participation*» німецької філософині Мікаели Отт, в якій вона презентує дивідуацію як альтернативу індивідуації. Вона зазначає, що описаний спосіб суб'єктивації ще не став нормативним терміном, але його використання важливе для «адекватнішого дослідження процесів участі та має сприяти складнішому політико-теоретичному розумінню людини та світу» [Ott, 2018, p. 141].

Наукова новизна роботи полягає в зборі та систематизації уявлень про дивіда у різних наукових галузях та теорії дивідуації як теорії суб'єктивації особистості в діджиталізованому середовищі (цифровій культурі).

Аналізуючи опрацьовані матеріали, ми маємо визначитися із суттю індивідуації та коротко зупинитися на індивідуалізації, яка ставши надлишковою, перетворюється на протилежність колективізму та може призводити до десоціалізації [Колот, 2014, с. 10]. Ми припускаємо, що дивід, який забажає індивідуації, опиниться в глухому куті і не зможе досягнути нічого, бо він собі не належить, і цілісність для нього – недосяжний міраж. З останнім твердженням погоджується данський політичний філософ та культуролог Мітра Азар [Lushetich, 2020, p. 184].

Ф. Бруно та П. М. Родрігес пишуть про співвідношення між індивідуацією на рівні особистості та суспільства, указуючи на те, що «процес індивідуації лише на рівні людських колективів передбачає постійний і динамічний зв'язок між до-індивідуальним (не частиною

індивіда, але [сукупністю?] релевантного йому) і *транс-індивідуальним* (схильністю індивідів ставитися до інших не як до індивідів, а брати те, що ще не індивідуалізовано)» [Bruno, 2022, р. 43].

Доповненням *постмодерної характеристики дивіда* вважають базовою і найпоширенішою, є дослідження М. Лацарато, який наводить приклади трьох помилок, про які писав Ф. Гваттарі. *Одна з них стосується обмеженості методологічного індивідуалізму та прив'язаності до ідеї холізму, від чого слід було б відмовитися під час аналізу суб'єкта, суб'єктності та суб'єктивності* [Lazzarato, 2014, р. 57].

Момент переходу, зміна структури особистості простежується в діалозі між М. Фуко та Ж. Делезом: перший приписує індивідуальність дисциплінарним суспільствам, а другий вказує на зародження дивіда у суспільствах контролю [Bruno, 2022, р. 28]. Попри це В. Богард зазначає, що «індивідуація та дивідуація не є протилежностями. Це механізми контролю: перший створює уніфіковані сутності, другий – модульні або внутрішньо розділені одиниці» [Bogard, 2007].

М. Фуко констатував настання смерті суб'єкта в модерному розумінні. Тож зазвичай дивідом називають людину постмодерну. Рисами дивіда є фрагментарність [Загурская, 2016, с. 243], нестабільність, розрізненість зв'язків у структурі Я-концепції. Модерний суб'єкт (раціональний, автономний, відповідальний) замінюється дисперсним та розірваним [Воропай, 1999; с. 49]. Загалом постнекласична картина світу передбачає відхід від ідеї цілісності, а суб'єктність аналізується з урахуванням децентрації суб'єкта. Дивід постає перед нами як розірвана, фрагментована, мозаїчна [Хоружий, 2018, с. 40] та ділима сутність, пориста і проникна для навколишнього середовища [Linkenbach, 2020].

Застосовуючи гуманістичний підхід, Н. В. Загурська вказує на те, що дивід є втіленням постлюдини, якій в картезіанському розумінні притаманна розщеплена суб'єктивність. Вона підкреслює, що дивід, на відміну від індивіда, не має свободи волевиявлення [Загурская, 2016, с. 74], до чого ми можемо додати, що дивід взагалі позбавлений свободи волі і не може розглядатися як носій постлюдовського, що наділений «вільною автономною ліберальною суб'єктністю» [Ibid.].

Віртуальний простір є середовищем для формування дивідуальності. Коли люди під'єднуються до інтернету, вони перетворюються з індивідів на дивідів. Суб'єктність набуває нових обрисів: її формування опосередковується прямою участю у переписках під статтями та відео, або ж прочитанням різних коментарів, думок, рецензій, оцінок, порад та зауважень з боку інтернет-користувачів. Будь-чий слова можуть підштовхнути до дій та стати причиною рішень, про які людина до цього не замислювалася.

Є цікаві спостереження щодо схожості понять дивід та індивід у період модерну та в наш час. Наприклад, Ф. Бруно й П. М. Родрігес, спираючись на доробок Ж. Делеза, висунули своє бачення, згідно з яким сучасний дивід знаходиться в конфлікті з модерним індивідом, але йдеться не про поділ, заміну чи дублювання індивіда. На їхню думку, сталося перетворення людини на двополярний композит «дивід-індивід», викликане впливом біотехнологій, цифрової культури та фінансової капіталістичної системи, на що іноді вказував Делез [Bruno, 2022, р. 27]. Як зазначають автори, в усіх трьох явищах індивідуальне та дивідуальне схожі, а саме: у цифровому профілі людини, мобільних застосунках, різноманітних пристроях для відстеження загальної активності, самопочуття та стану здоров'я (як-от фітнес-браслети) або датчиках для портативної діагностики [Ibid.]. П. Д'Амато навіть склав «родовід» дивіда, довівши його технологічне походження, і в одному з розділів показав, як цифрове породжує дивідуальне. Він переконаний, що цифрове середовище веде до (ін)дивідуації, внаслідок чого індивід стає дивідом і така динаміка слугує основою контролю [D'Amato, 2019, р. 10].

У М. Отт є політичне доповнення щодо «дивідно-індивідного» композита групового масштабу, яке, будучи поєднанням людських агентностей в єдину масивну конфігурацію, дає змогу комусь вважати себе «незалежним джерелом влади», неділимим та легко впізнаваним серед інших [Ott, 2018, р. 4], що складно вважати істиною за наявності тенденції до дивідуації, яка набирає обертів у постіндустріальних суспільствах.

Термін дивід(уальність) використовують і в біоетиці. Персоналізована медицина є передовим напрямом науки та терапії, який дає змогу лікувати пацієнтів з урахуванням особливостей їхнього організму, специфіки протікання захворювання і створювати персональні ліки. Обов'язковою процедурою тут є збір генетичної інформації, у зв'язку із чим

виникає потреба безпечного зберігання отриманих даних, що входить до кола біоетичних питань. Турбуючись про безпеку збереження даних і аналізуючи складність цієї біоетичної проблеми, Я. Макгонігал використовує антропологічне поняття «дивідуальності», щоб вказати на те, що ДНК є матеріалом, яке людство поділяє між собою [McGonigle, 2019], як базову субстанцію життя. Ми розуміємо його слова так, що персоналізована медицина становить як колективний ризик, так і наукову цінність, і попри всю індивідуалізованість терапевтичних методів збір ДНК-даних є проблемою «дивідуального» характеру. Але найціннішим для нас у його роботі є визначення: «Дивідуальність – це антропологічне поняття для вивчення спорідненості, яке описує інтерсуб'єктивний характер особистості в контекстуалізованих соціальних відносинах. На відміну від обмеженого індивідуального «Я», дивідуальне «Я» має розподілену [між людьми?] структуру, реляційно сконструйовану, спадкову, композитну і по суті ділимую» [Ibid., p. 2].

У колективній монографії «BigData: A NewMedium?» 11 глава присвячена дивіду, а точніше, в ній автор у діалозі з Ж. Делезом розвиває кінематографічний погляд на дивіда як POV-актора, який є продуктом взаємодії молярного та молекулярного, а технологія великих даних дає змогу йому технічно реалізувати це бачення [Lushetich, 2020, p. 177 190].

Але й цим не вичерпується спектр значень, які становлять концепцію дивіда. Дивід(уальність) також використовують у релігійному контексті. Антьє Лінкенбах та Мартін Муслон описують духовного медіума як «окрему індивідуалізовану особистість, [чию] діяльність слід розуміти як спільну або комплексну, [під час якої] людське та божественне зливаються в індивідуальному тілі». Для того, щоб роз'яснити специфіку цього процесу – «амбівалентного і багатовимірного» єднання – дослідники стали називати його «дивідуальним», а медіума – «дивідом» [Linkenbach, 2020, p. 324].

Отже, безсумнівно, індивід є протилежністю суспільства, його окремим неділимим елементом. Однак ми виявили, що таке протиставлення почали вважати малопродуктивним і на заміну йому почали послуговуватися поняттям дивіда, який розглядається у низці дискурсів: 1) як людина постмодерну, яка здобуває свою суб'єктність під час дивідуації та є антиподом модерного індивіда; 2) в ролі чогось на кшталт віртуальної проекції індивіда, накопичення слідів його поведінки у кіберпросторі; 3) як колективне утворення, що враховує генетичну єдність між етносами; 4) як вид самості, притаманної суспільствам Сходу, на противагу характерному для Заходу індивіду; 5) як сукупність потоків даних, утворених у процесі практик поділу людського «Я», які стали можливими внаслідок поєднання діджиталізації, високих технологій та пізнього або кіберкапіталізму; 6) в релігійній інтерпретації, як поєднання в окремому індивіді духовного начала та земної індивідуальності.

Дивідуальність, якщо спиратися на Ж. Делеза, являє собою потоки даних, випромінювані фактично кожним у цифровій культурі. Тобто це індивідуальність, розсіювана технічними засобами, якими користується людина.

Отже, ми встановили, що в багатьох випадках поняття індивідууму та дивідууму протиставляють одне одному за принципом «цілісного/неділимого» та «фрагментарного/роздробленого», але в певний момент це протиставлення зникає. Дивідуум є носієм відчуженої від нього дивідуальності, яка інформатована за походженням, добута за допомогою дегомогенізації його індивідуальності, структурно розшарована і завжди спрямована назовні від індивіда.

На нашу думку, пізнаючи себе самого, індивід здатен дізнатися про власну індивідуальність, а от дивідуальність є мало- або недоступною для пізнання. Дивідуальність знаходиться поза суб'єктом і належить не йому, а тим біотехнологічним, інформаційним та цифровим машинам, які здійснили низку екстрагуювальних процедур над суб'єктом та сконструювали її. Дивідуація в такому разі є багатоступінчатим процесом, під час якого найбільші утворення – транснаціональні корпорації – вбирають у себе найменші прояви особливостей людської поведінки, зокрема користувачів їхніх послуг та споживачів товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балінченко С. Дивідуальні проєкції інакшості в контексті територизації та детериторизації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. № 18. С. 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_8
2. Воропай Т. С. В поисках себя. Идентичность и дискурс. Харьков : ХГПУ, 1999. 418 с.
3. Загурская Н. В. Постчеловек. Version N / Postman. Версия Н. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2016. 292 с.
4. Колот А. Індивідуалізація особистості та формування індивідуалізованого суспільства як феномен сучасності: наслідки та уроки. Україна: аспекти праці. 2014. № 2. С. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2014_2_3
5. Хоружий Г. Ф., Боровська Л. О., Кулагін Ю. І., Ліпін М. В. Самоідентифікація особистості: Філософський аналіз / за заг. ред. Г. Ф. Хоружого. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 192 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/888da03d58e4d33afa7688566fcd20a2.pdf>
6. Balinchenko S. Mythologeme-Related Crisis of Identity: Reality and Fictional Markers of Alienation. *Future Human Image*. 2019. № 11. PP. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/11/1>
7. Big Data: A New Medium? / Edited by N. Lushetich. Routledge, 2020. 228 p.
8. Bogard W. Empire of The Living Dead. *Mortality*. 2008. Vol. 13. No. 2. 19 p. URL: https://www.academia.edu/4544710/Empire_of_the_living_dead
9. Bogard W. The Coils of a Serpent: Haptic Space and Control Societies. *C-Theory*. 2007. URL: <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/14513/5354>
10. Bruno F. & Rodríguez P. M. The Dividual: Digital Practices and Biotechnologies. *Theory, Culture & Society*. 2022. Vol. 39. No. 3. PP. 27–50. DOI: <https://doi.org/10.1177/02632764211029356>
11. Cvejić B. In States of Transindividuality. Published in *STATE STATE STATE*. (Eds. I. M. Fiksdal, and J. C. Petersen). Oslo: Samizdat, 2016. 12 p. URL: https://www.academia.edu/27214896/In_States_of_Transindividuality
12. D'Amato P. Simondon And The Technologies Of Control: On The Individuation Of The Dividual. *Culture, Theory and Critique*. 2019. Vol. 60. No. 3–4. PP. 300–314. DOI: <https://doi.org/10.1080/14735784.2019.1694211>
13. Lazzarato M. Signs and Machines: Capitalism and the Production of Subjectivity / Translated from Spanish by J. D. Jordan. South Pasadena: Semiotext(e), 2014. 280 p.
14. Linkenbach A., & Mulsow M. Introduction: The Dividual Self. *Religious Individualisation: Historical Dimensions and Comparative Perspectives*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2020. PP. 323–344.
15. McGonigle I. Genomic Data And The Dividual Self. *Genetics Research*. 2019. Vol. 101. E12. PP. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0016672319000107>
16. Ott M. *Dividuations: Theories of Participation* (1st ed.). Palgrave Macmillan, 2018. 254 p.
17. Raunig G. *Dividuum: Machinic Capitalism and Molecular Revolution*, Vol. 1/ Translated from German by A. Derieg. Los Angeles, CA: Semiotext(e), 2016. 208 p.
18. Smith K. From Dividual And Individual Selves To Porous Subjects. *The Australian Journal of Anthropology*. 2012. Vol. 23. No. 1. PP. 50–64. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1757-6547.2012.00167.x>
19. Vujanović A., & Cvejić B. Introduction. *Toward a Transindividual Self: A Study in Social Dramaturgy*. Oslo–Brussels–Zagreb: Oslo National Academy of the Arts–SARMA Multimedijalni Institut, 2022. PP. 9–22. URL: https://www.academia.edu/75620244/Toward_a_Transindividual_Self_Introduction.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2022

Стаття рекомендована до друку 18.06.2022

Oleksandr Y. Maniukov, PhDStudent at the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svoboda sq. 4, 61022 Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9860-2824>

POSTMODERN DIVIDUAL AND ITS/HIS/HERHABITATS

The concept of the dividual in the postmodern discourse, in which this concept was developed, is analyzed. Its distribution in a number of discourses has enriched it with new meanings. Therefore, the concept of the dividual is examined in the general scientific, political, biotechnological, bioethical, information-technological, and religious context. In the postmodern perspective, the dividual is represented as a fragmented, unstable, torn, divisible, and ambivalent entity.

The dividual is formed by dividuation, one of the forms of subjectivation in post-industrial societies. Individuation did not disappear but was supplemented by a parallel process that occurred with individuals immersed in virtual space, under conditions of cybercapitalism, under the influence of digital culture and high technologies. The influence of these factors could lead to the extraction of human dividuality, not belonging to a person, but to transnational corporations. The latter might accumulate information about one's economic behavior and everyday life gathered via smartphones, fitness trackers, various game consoles, and other devices.

In general, the collective image of the dividual is constructed by taking into account its representations in five discourses. The dividual has a dividuality alienated from it/him/her, which is "informed" by its origin, obtained through dehomogenization of its individuality, structurally stratified and always directed outward from the individual. Based on this, the definition of dividuation in the postmodern discourse was put forward.

The falsity of the idea of an individual's indivisibility as a holistic subject is demonstrated. The analysis carried out in this paper is important for improving the political and theoretical understanding of the human condition in a more complex world, compared to his/her condition in traditional and modern societies.

Keywords: **dividual, dividuality, dividuation, postmodernism, subjectivation.**

REFERENCES

1. Balinchenko, S. (2018). Dividual Projections of Otherness Viewed Through the Context of Territorialization and Deterritorialization. *Visnyk of the Lviv University. Series Philosophical Political Studies*, 18, 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_8 (In Ukrainian).
2. Balinchenko, S. (2019). Mythologeme-Related Crisis of Identity: Reality and Fictional Markers of Alienation. *Future Human Image*, 11, 5–13. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/11/1>
3. Bogard, W. (2007). The Coils of a Serpent: Haptic Space and Control Societies. *C-Theory*. URL: <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/14513/5354>
4. Bogard, W. (2008). Empire of The Living Dead. *Mortality*, 13(2), 19 p. URL: https://www.academia.edu/4544710/Empire_of_the_living_dead
5. Bruno, F., & Rodríguez, P. M. (2022). The Dividual: Digital Practices and Biotechnologies. *Theory, Culture & Society*, 39(3), 27–50. <https://doi.org/10.1177/02632764211029356>
6. Cvejić, B. (2016). In States of Transindividuality. Published in *STATE STATE STATE*. (Eds. I. M. Fiksdal, and J. C. Petersen). Oslo: Samizdat. URL: https://www.academia.edu/27214896/In_States_of_Transindividuality
7. D'Amato, P. (2019). Simondon And The Technologies Of Control: On The Individuation Of The Dividual. *Culture, Theory and Critique*, 60(3–4), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/14735784.2019.1694211>
8. Khoruzhyi, H. F., Borovska, L. O., Kulahin, Yu. I., Lipin, M. V. (2018). *Samoidentyfikatsiia osobystosti filosofskyi analiz. Samoidentyfikatsiia Osobystosti: Filosofskyi Analiz : Monograph*. Ed. by H. F. Khoruzhyi. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/888da03d58e4d33afa7688566fcd20a2.pdf> (In Ukrainian).
9. Kolot, A. (2014). *Indyvidualizatsiia osobystosti ta formuvanniaindyvidualizovanohosuspilstva yak fenomensuchasnosti: Naslidky ta uroky. Ukraina: Aspektypratsi*, 2, 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2014_2_3 (In Ukrainian).
10. Lazzarato, M. (2014). *Signs And Machines: Capitalism And The Production of Subjectivity* (J. D. Jordan, Trans.). South Pasadena: Semiotext(e).

11. Linkenbach, A., & Mulsow, M. (2020). Introduction: the dividual self. *Religious Individualisation: Historical Dimensions and Comparative Perspectives*(pp. 323-344). Berlin, Boston: De Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110580853-015>
12. Lushetich, N. (Ed.). (2020). *Big Data: A New Medium?* Routledge.
13. McGonigle, I. (2019). Genomic Data And The Dividual Self. *Genetics Research*, 101, e12, 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0016672319000107>
14. Ott, M. (2018). *Dividuations: Theories of Participation* (1st ed.). Palgrave Macmillan.
15. Raunig, G. (2016). *Dividuum: Machinic Capitalism and Molecular Revolution*, Vol. 1 (A. Derieg, Trans.). Los Angeles, CA: Semiotext(e). (Original work published 2014).
16. Smith, K. (2012). From Dividual And Individual Selves To Porous Subjects. *The Australian Journal of Anthropology*, 23(1), 50–64. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1757-6547.2012.00167.x>
17. Voropai, T. S. (1999). *V poiskakh sebya. Identichnost i diskurs / T. S. Voropai.* – Kharkov : KhDPU (In Russian).
18. Vujanović, A., & Cvejić, B. (2022). Introduction. *Toward a Transindividual Self: A Study in Social Dramaturgy* (PP. 9–28). Oslo–Brussels–Zagreb: Oslo National Academy of the Arts–SARMA–Multimedijalni Institut. URL: https://www.academia.edu/75620244/Toward_a_Transindividual_Self_Introduction
19. Zahurska, N. V. (2016). *Posthuman. Version N / Postman. Version N.* Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University (In Russian).

The article was received by the editors 09.01.2022

The article is recommended for printing 18.06.2022